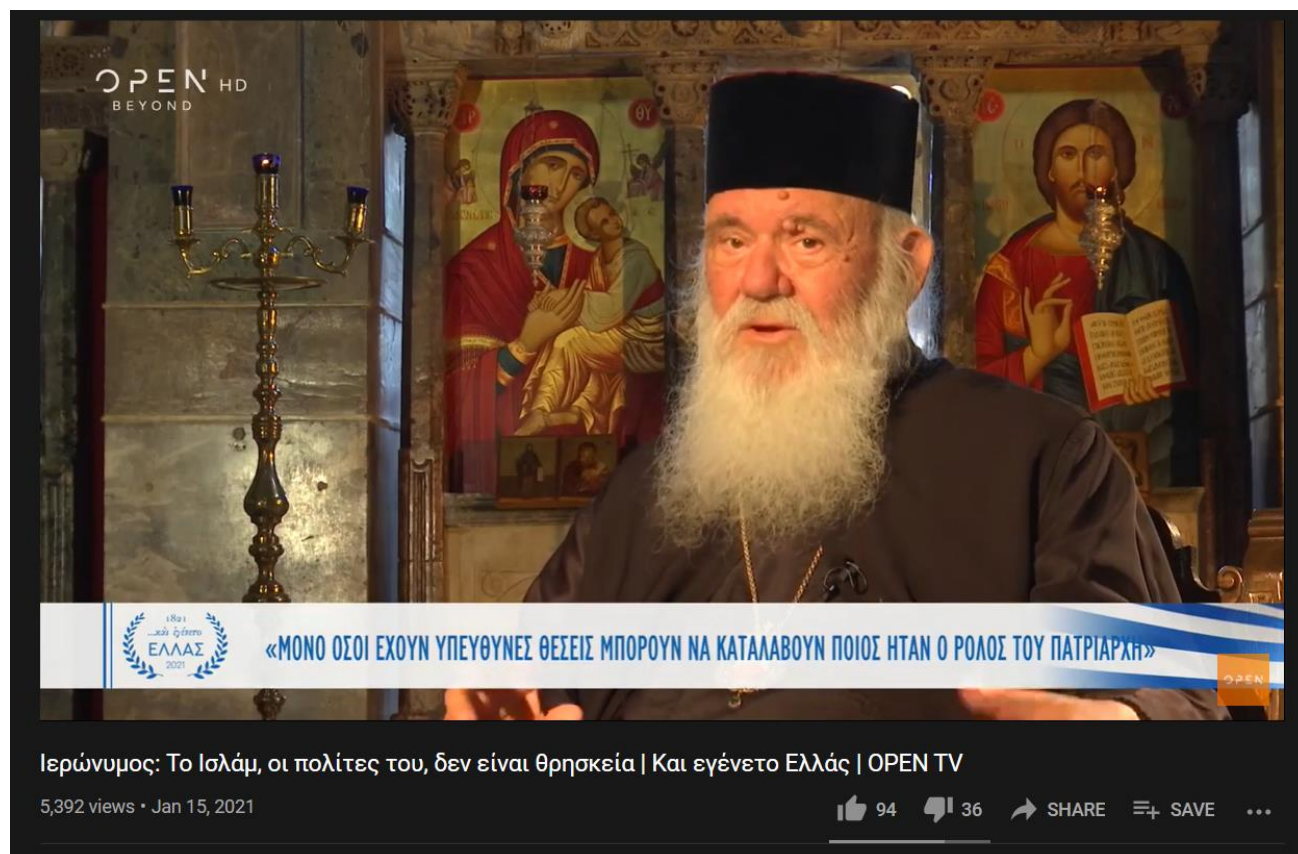

Είναι ισλαμοφοβική η εκκλησία;

Της Ελβίρας Κρίθαρα

Η συστηματική παρακολούθηση των μέσων ενημέρωσης με σκοπό την ανίχνευση λόγου μίσους με αποδέκτη θρησκευτικές κοινότητες, από την ομάδα του Καρπού, έχει επιφέρει τουλάχιστον δύο περιπτώσεις που εκπρόσωποι της ορθόδοξης εκκλησίας εξέφρασαν αρνητικές απόψεις για το Ισλάμ. Η πιο χαρακτηριστική ήταν εκείνη του Αρχιεπισκόπου Ιερώνυμου, τον Ιανουάριο του 2021 στον τηλεοπτικό σταθμό OPEN, η οποία αναπαρήχθη από τα περισσότερα Μέσα χωρίς να δεχτεί ιδιαίτερη κριτική.

Δεν ήταν η πρώτη φορά που ο προκαθήμενος της ορθόδοξης εκκλησίας θα διατύπωνε μια φοβική θέση για τους μουσουλμάνους. Είχε προηγηθεί δήλωσή του, σε εκπομπή της ΕΡΤ1 το 2016: «είναι άνθρωποι [οι μετανάστες/πρόσφυγες] και πρέπει να σταθούμε πλάι τους. Πρέπει να τους βοηθήσουμε, αλλά οι πληγές θα είναι πολλές. Στα θέματα υγείας, στα θέματα εργασίας, στα θέματα φτώχειας για να μην πω στα θέματα ηθών. Εάν μείνουν οι άνθρωποι αυτοί δεν είναι δυνατόν παρά να επηρεαστούμε, διότι δεν είναι αφομοιώσιμοι, [...] είναι κλειστοί, έχουν το γκέτο τους, θα επηρεάσουν την κοινωνία και δυστυχώς θα χάσουμε αυτό που είχαμε μάθει μέχρι τώρα, τη γειτονιά μας την ελληνική, θα χαθεί, τουλάχιστον για την πρώτη γενιά, αυτή η ομορφιά της ζωής, που λέγαμε [...] είμαστε μια καθαρή χώρα».

Η ύπαρξη ακραίων φωνών στους κόλπους της εκκλησίας -οι οποίες εκτείνονται σε πολύ πιο συντηρητικά πλαίσια σε σχέση με τις (συγκριτικά) μετριοπαθείς απόψεις του Αρχιεπισκόπου- επαναφέρουν τα ερωτήματα για τη θέση των εκπροσώπων της κυρίαρχης στην Ελλάδα θρησκείας

απέναντι στο Ισλάμ, το οποίο εκφράζει σημαντικό αριθμό των κατοίκων της χώρας αν ληφθούν υπόψη οι προσφυγικοί πληθυσμοί αλλά και περίπου 130.000 Έλληνες πολίτες της Θράκης.

Αποφεύγοντας τον κίνδυνο να μπλεχτούμε σε μία θεολογική συζήτηση την οποία είμαστε αναρμόδιοι να κάνουμε, προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε το ζήτημα της σχέσης της Εκκλησίας με το Ισλάμ και να διερευνήσουμε, έστω εισαγωγικά, τις βαθύτερες αιτίες αυτού που αντιληφθήκαμε ως εχθρότητα της κυρίαρχης θρησκείας προς αυτή της εγχώριας μειονότητας.

Αν και η σύντομη απάντηση στο ερώτημα του τίτλου είναι αρνητική, οι ειδικοί βλέπουν στη σημερινή σχέση της ορθοδοξίας με το Ισλάμ τη ρίζα του ιστορικού ανταγωνισμού. Αν μέσα στους κόλπους της ελληνικής εκκλησίας φωλιάζουν σήμερα ισλαμοφοβικά αντανάκλαστικά, φαίνεται πως είναι γιατί η Εκκλησία έχει θέσει εαυτόν προστάτη της ελληνικότητας -την οποία προφανώς ορίζει κατά το δοκούν.

«Η γνώμη μου είναι ότι όλες οι θέσεις που κατά καιρούς έχουν ακουστεί, ξεπερνούν τη θεολογική διαφωνία», λέει στον Καρπό ο Αλέξανδρος Σακελλαρίου, Δρ. Κοινωνιολογίας της Θρησκείας, διδάσκων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και ερευνητής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο στην Αθήνα. «Ακόμα και στο ζήτημα της βίας στο Ισλάμ, οι ίδιοι οι μουσουλμάνοι θεολόγοι και οι σοβαροί ορθόδοξοι θεολόγοι θεωρούν ότι δεν υπάρχει συμφωνία για το τι είναι το τζιχάντ, για παράδειγμα, για το πώς ερμηνεύεται. Άρα το να κάνεις τέτοιες δηλώσεις είναι πολύ πέρα από τη θεολογία -είναι καθαρά πολιτικο-ιδεολογικές δηλώσεις. Και νομίζω ότι είναι και το ύφος πολλές φορές που οδηγεί σε αυτό το συμπέρασμα», επισημαίνει.

Εξειδικεύοντας περισσότερο, ο ερευνητής απαντά: «Σίγουρα δεν είναι τωρινό. Έχει επηρεάσει το θέμα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στον ελλαδικό χώρο την εκκλησία: για να είσαι Έλληνας πρέπει να είσαι και ορθόδοξος. Κυριαρχεί η λογική ότι δεν μπορεί να είσαι Έλληνας και να είσαι Προτεστάντης, να είσαι άθεος. Έτσι, δημιουργήθηκε και όλο αυτό το ιδεολόγημα του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, της ελληνορθοδοξίας, για να συνδέσουν βέβαια την αρχαιότητα μέσω του Βυζαντίου με το σήμερα, αλλά και λόγω ταυτότητας. Τα ζητήματα ταυτότητας δημιουργούν τέτοιους αποκλεισμούς και στερεοτυπική, στιγμιστική αντιμετώπιση ότι οι άλλοι είναι οι εχθροί. Υπάρχουν και κείμενα για τον φονταμενταλισμό στην ορθόδοξη εκκλησία και ένα από τα κριτήρια ήταν αυτό, η εκλεκτικότητα, δηλαδή ότι είμαστε εκλεκτά μέλη μιας ομάδας που είναι μοναδική, είμαστε Έλληνες ορθόδοξοι, δεν υπάρχει κανείς άλλος.»

Σε μία εξαιρετικά διαφωτιστική συνέντευξη στον Καρπό, ο διευθυντής της Θεολογικής Ακαδημίας Βόλου, Παντελής Καλαϊτζίδης, ανέτρεξε στη σχέση της ορθοδοξίας αλλά και του Ισλάμ με τη νεωτερικότητα αλλά και στην Ιστορία, για να απαντήσει στα ερωτήματα που του θέσαμε. Σταχυολογήσαμε τα σημαντικότερα σημεία της συζήτησης:

«Είναι γνωστό το σύνθημα Ελλάδα σημαίνει Ορθοδοξία, ταυτίζει απόλυτα με τρόπο αποκλειστικό τον Ελληνισμό με την Ορθοδοξία, αυτό λοιπόν εμποδίζει καταρχήν να γίνουν δεκτοί εκ μέρους όχι της επίσημης εκκλησίας αλλά πολλών παραγόντων και πολλών προσώπων και οργανώσεων που δρουν στο χώρο της εκκλησίας, εμποδίζει να γίνει αντιληπτή η ιδιότητα του Έλληνα πολίτη. Τώρα το πρόβλημα είναι πολύ σοβαρότερο όταν πάμε στους μουσουλμάνους, διότι όταν μιλάμε για Ελλάδα και Ισλάμ αναπόφευκτα το μυαλό μας πηγαίνει στη μουσουλμανική περίοδο, στην οθωμανική κατάκτηση -υπήρξε ολόκληρο κομμάτι του ελληνισμού στη Μικρά Ασία που ο μόνος προσδιορισμός του σε σχέση με την ταυτότητά του ήταν ελληνορθόδοξος και η εμπειρία του ελληνισμού από το Ισλάμ είναι μάλλον τραυματική. Ενώ η ιστορική εμπειρία. Βεβαίως τα νεότερα χρόνια έγιναν

προσπάθειες να ξεπεραστούν αυτά τα ζητήματα και αυτές οι αντιδράσεις αλλά για πολλούς και διάφορους λόγους (π.χ. γεωπολιτικούς) σήμερα ξανα-έχουμε έξαρση αυτών των αρνητικών συναισθημάτων. Όταν σήμερα μιλάμε για το θέμα Ισλάμ το μυαλό του μέσου Έλληνα αναπόφευκτα πηγαίνει στο τούρκικο Ισλάμ και στην οθωμανική κατάκτηση. Η κρίση δεν μπορεί να είναι ψύχραιμη.

-Η Εκκλησία συνεχίζει να θέλει να παίζει ένα ρόλο στα πολιτικά πράγματα;

«Επισήμως το αρνείται. Επισήμως το διαψεύδει, ενδεχομένως και να μην είναι ακριβώς μέσα στις προθέσεις της αλλά εκ των πραγμάτων αυτό που αποδεικνύεται, αυτό που φαίνεται είναι ότι δεν έχει απαλλαγεί από το σύνδρομο της εθναρχίας δηλαδή από την αντίληψη ότι είναι η κιβωτός του γένους, ότι είναι ο θεματοφύλακας των ελληνικών παραδόσεων, ότι αυτή διέσωσε το έθνος, τη γλώσσα, τον πολιτισμό και αυτή μας διέσωσε - και σε έναν βαθμό ισχύει αυτό- από τον εξισλαμισμό. Ο εξισλαμισμός εκείνη την εποχή σήμαινε και εκτουρκισμός. Αυτά όμως δεν έχουν συζητηθεί με ψυχραιμία, με νηφαλιότητα, η ίδια η εκκλησία προσηλυτίστηκε στον εθνικισμό παρότι αρχικά το Οικουμενικό Πατριαρχείο ήταν εχθρικό και επιφυλακτικό απέναντι στην αρχή των εθνοτήτων γιατί καταλάβαινε ότι αυτό θα διασπάσει το ποίμνιό του. Τελικά, η ορθόδοξη εκκλησία, κυρίως στην ελληνική της έκφραση προσηλυτίστηκε στο όραμα της Μεγάλης Ιδέας και στον αλυτρωτισμό.»

-Είναι το Ισλάμ απειλητικό για τη Δύση;

«Δεν υπάρχει ένα Ισλάμ, υπάρχουν διάφορα Ισλάμ, όπως υπάρχουν και διάφορες Ορθοδοξίες. Άλλο είναι το Ισλάμ που εκπορεύεται από την Τουρκία του Ερντογάν, άλλο είναι το Ισλάμ που εκπορεύεται από την Αίγυπτο, άλλο είναι το Ισλάμ που εκπορεύεται από το Ιράν.»

-Αυτό σημαίνει ότι οι θρησκείες εργαλειοποιούνται από την πολιτική;

«Αυτό πάντα συμβαίνει, δυστυχώς. Αυτό το θεωρώ δεδομένο. Και μάλιστα οι θρησκείες που βρέθηκαν κοντά στις πολιτικές εξουσίες και η περίπτωση της Ορθοδοξίας και η περίπτωση του Ισλάμ. Η ρωσική ορθοδοξία δεν μπορεί να ιδωθεί σήμερα ξέχωρα από τον Πούτιν. Την ελληνική ορθοδοξία δεν μπορούμε να τη δούμε ξέχωρα από τα ενδιαφέροντα που έχει η Ελλάδα ως κράτος. (...) Δεν υπάρχει ελληνική κυβέρνηση ακόμα και η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ ούτε καν διανοήθηκε να θίξει το καθεστώς των σχέσεων του ελληνικού κράτους με την ελληνορθόδοξη εκκλησία, για προφανείς λόγους άρα αυτό είναι δεδομένο. Και μάλιστα για θρησκείες που είναι κοντά στην πολιτική εξουσία όπως το Ισλάμ και η ορθοδοξία. Αυτό όμως δεν ισχύει για εκκλησίες όπως η καθολική εκκλησία που εκεί υπάρχει μεγαλύτερη ανεξαρτησία από το κράτος. Ή υπάρχει μια υπερτοπική δομή. Άρα έχουμε να κάνουμε με πολλές εκδοχές του Ισλάμ και ανάμεσα σε αυτές να βάλετε και αυτή που αναδύεται τα τελευταία 40 χρόνια που έχει να κάνει με την προσπάθεια και την απόπειρα μουσουλμάνων διανοουμένων κυρίως στη Δύση να ανανεώσουν, να μεταρρυθμίσουν το Ισλάμ. Και αυτό έχει να κάνει με πολύ ενδιαφέρουσες πτυχές όπως το θέμα των γυναικών, δηλαδή αυτή τη στιγμή στο Ισλάμ υπάρχει πολύ μεγάλη συζήτηση για τη θέση της γυναίκας και η συζήτηση αυτή τροφοδοτείται κυρίως από γυναίκες μουσουλμάνες που ζουν στην Αμερική αλλά όμως και στις ίδιες τις ισλαμικές χώρες. Ανάλογη συζήτηση υπάρχει και στην ορθοδοξία.»

-Διακρίνετε κοινά στοιχεία ανάμεσα στα δύο;

«Ένα πρώτο είναι η σχέση με την παγκοσμιοποίηση και τη νεωτερικότητα. Για ιστορικούς λόγους η Ορθοδοξία δεν έζησε από τα μέσα την νεωτερικότητα: το ουδετερόθηρσκο κράτος, όλα αυτά μας ήρθαν απέξω. Γιατί την περίοδο εκείνη εμείς ήμασταν υπόδουλοι στους Τούρκους. Η ορθοδοξία είπαμε και σήμερα έχει μια δυσκολία να αποδεχθεί τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ας πούμε η ρωσική εκκλησία έχει αναπτύξει μια ολόκληρη θεωρία εναντίον των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενώ και μεγάλοι ορθόδοξοι στοχαστές όπως ο Χρήστος Γιανναράς έχουν διατυπώσει μια θεωρία που αμφισβητεί τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όλα αυτά τα στοιχεία που συγκροτούν αυτό που λέμε το εταιρικό φαινόμενο δεν γεννήθηκαν στον ορθόδοξο χώρο μας ήρθανε ως εισαγόμενα φαινόμενα και υπάρχει μια δυσκολία πραγματικά αποδοχής τους. Αυτή η δυσκολία είναι πολύ μεγαλύτερη στον χώρο του Ισλάμ. Και την τελευταία 20ετία που έχουμε το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης οι αντιδράσεις απέναντι σε αυτές τις εξελίξεις εντείνονται.»

Σύμφωνα με τον Σακελλαρίου, που έχει ασχοληθεί εκτενώς με το ζήτημα της ανέγερσης ισλαμικού τεμένους στην Αθήνα και τις αντιδράσεις που οδήγησαν στη χρόνια καθυστέρησή του, η Εκκλησία δεν ήταν ποτέ ξεκάθαρα αρνητική σε αυτό, αλλά δεν το αντιμετώπισε με ενθουσιασμό. «Νομίζω κι αυτό εντάσσεται στο ίδιο πλαίσιο. Πολλοί στην ελληνική κοινωνία πάθανε ένα σοκ πολυπολιτισμικό, η Εκκλησία το έπαθε πολύ περισσότερο. Μέχρι το 2006 υποτίθεται για να φτιάξεις έναν άλλο ναό έπρεπε, βάση της νομοθεσίας, να υπάρχει και άδεια του τοπικού μητροπολίτη. Υπήρχε δηλαδή η αντίληψη 'πώς γίνεται να δοθεί άδεια σε κάποιους χωρίς να ερωτηθεί η εκκλησία';. Αυτό δείχνει μια αντίληψη επικρατούσας θρησκείας. Η Εκκλησία με κάποιες διακηρύξεις έλεγε να γίνει, αλλά με τη στάση της δεν προωθούσε το να γίνει το τζαμί πιο γρήγορα. Πάντως από τη μεριά των μουσουλμάνων δεν παρατηρήθηκε εχθρότητα προς την εκκλησία πιο πολύ με το κράτος τα βάζανε».

Πάντως, η διστακτικότητα ή ακόμα και εχθρότητα μερών της εκκλησίας προς το Ισλάμ, δεν είναι επίσημη θέση, ούτε διακρίνει το σύνολο των θρησκευτικών ηγετών. «Κατά ένα παράδοξο τρόπο όταν φτάνουμε στα υψηλότερα κλιμάκια της εκκλησίας, επικρατεί μάλλον ένα είδος ιδιότυπης μετριοπάθειας, ή μπορεί να είναι συμφέρον και να είναι η ανάγκη να τα βρούμε με το κράτος ή με την πολιτεία ή να μην έρθουν σε ρήξη.», λέει ο Καλαϊτζίδης και συμπληρώνει:

«Πολλές φορές επίσης σε σχέση με το Ισλάμ η εκκλησία επιφορτίζεται ρόλους που ίσως να μην είναι δικό της. Δηλαδή πολλές φορές η Εκκλησία βγαίνει και λέει πράγματα που δεν θέλει να πει η πολιτική ηγεσία για διάφορους λόγους.»

Γιατί το κάνει αυτό;

«Γιατί θεωρεί ότι είναι μέρος της αποστολής της σε σχέση με το έθνος. Νιώθει ότι είναι η μητέρα του Έθνους, η μητέρα του λαού. Και πρέπει να το κάνει. Σας φέρνω ένα παράδειγμα: το επίδομα για το τρίτο παιδί που καθιέρωσε η Εκκλησία στη Θράκη. Αυτό ξεκίνησε τα πρώτα χρόνια της αρχιεπισκοπίας Χριστόδουλου, το 99. Και είπε ότι η εκκλησία της Ελλάδας για κάθε 3ο παιδί που γεννιέται στη Θράκη από χριστιανική οικογένεια θα δώσει ένα επίδομα. Αυτό δεν μπορούσε να το κάνει το κράτος. Δεν μπορούσε το κράτος να διαχωρίσει τους πολίτες. Από την άλλη θα είναι κανείς αφελής να μη λάβει υπόψη του όλη την προπαγάνδα που ασκείται από τους Τούρκους στη Θράκη.»

«Υπάρχουν όμως και άλλες δυνάμεις. Αν κοιτάξει κανείς προς τα πίσω. Έχουν υπάρξει πέρα από τους ακραίους που γράφουν, πολύ φτηνά πράγματα και φανατισμένα, πολεμοχαρή, έχουν υπάρξει πολύ συμπαθητικές και θετικές προσεγγίσεις του Ισλαμικού κόσμου. Όπως το βιβλίο του

Καρυώτογλου, ή τα βιβλία του Αρχιεπισκόπου Αλβανίας, ο καθηγητής Ζιάκας στη Θεσσαλονίκη ή συγγραφείς όπως ο ΙΜ Παναγιωτόπουλος που γράφει για τον Τζαλαλαντίν Ρουμί ή ο πατήρ Λάμπρος ο Καπερίδης που γράφει για τον ξεπεσμένο Δερβίση και κάνει μια πολύ ωραία ανάλυση για τη σχέση σουφισμού και Ορθοδοξίας. Να λάβουμε υπόψη μας ότι υπάρχουν και αυτές οι φωνές. Πέρα από την επικαιρότητα που πολλές φορές προσλαμβάνει έντονα χαρακτηριστικά.